

KONGL. MAJ:TS BEFALLNINGSHAFVANDES

UTI

JÖNKÖPINGS LÄN

TILL

KONGL. MAJ:T

i underdånighet afgifna

FEMÅRS-BERÄTTELSE

för åren 1851, 1852, 1853, 1854 och 1855.

STOCKHOLM, 1857.

P. A. NORSTEDT & SÖNER,

KONGL. BOKTRYCKARE.

INLEDNING TILL

Kongl. Maj:ts befallningshafvandes femårsberättelse för åren ... – Stockholm, 1823-1857.

Täckningsår: 1817/1821-1851/55.

Kungl. Maj:ts överståthållares i Stockholms stad och Kungl. Maj:ts befallningshavandes i Sveriges län till Kungl. Maj:t femårsberättelser. Vissa femårsperioder finns även tabellbilagor.

Berättelserna innehåller följande avdelningar:

- Länets allmänna beskaffenhet
- Innevånare
- Näringar
- Politisk författning
- Städer

Efterföljare:

Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nådigaste befallning utarbetad och utgivet av Statistiska centralbyrån. – Stockholm, 1863-1912. Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.

Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes uti Jönköpings Län till Kongl. Maj:t i underdånighet afgifna Femårs-berättelse för åren 1851, 1852, 1853, 1854 och 1855.

Digitaliserad av Statistiska centralbyrån (SCB) 2010.

Vid digitaliseringen har en innehållsförteckning skapats och lags till.

KONGL. MAJ:TS BEFALLNINGSHAFVANDES

UTI

JÖNKÖPINGS LÄN

TILL

KONGL. MAJ:T

i underdånighet afgifna

FEMÅRS-BERÄTTELSE

för åren 1851, 1852, 1853, 1854 och 1855.

STOCKHOLM, 1857.

P. A. NORSTEDT & SÖNER,

KONGL. BOKTRYCKARE.

INNEHÅLL

Underdånig berättelse

	Sid.
Länets allmänna beskaffenhet.....	3.
Invånare.....	5.
Folkmängden.....	5.
Näringar.....	9.
Jordbruket.....	9.
Linodlingen.....	10.
Trädgårdsskötseln.....	10.
Boskapsskötseln.....	10.
Hästafveln.....	10.
Fårafveln.....	10.
Skogarne.....	11.
Holaveden.....	11.
Kronoparken på Wisingsö.....	11.
Bergs- och Bruksrörelsen.....	12.
Klefva nickelverk.....	12.
Husqvarna gevärsfaktori.....	12.
Binäringar.....	13.
Jagt och Fiske.....	13.
Biskötseln.....	13.
Kolning och körslor.....	13.
Bränvinsbränningen.....	13.
Handel.....	13.
Politisk Författning.....	15.
Kammarverk.....	15.
Ägodelningsverket.....	15.
Hemmansklyfningen.....	16.
Uppbördsverket.....	16.
Folkskolor.....	16.
Undervisningsverk för nyttiga slöjder.....	16.
Länets Hushållningssällskap.....	17.
Helsovården.....	17.
Veterinär-läkare.....	18.
Fattigförsörjningen.....	18.
Socknemagasiner.....	18.
Länets Brandstodsbolag.....	19.

Jagtkassa.....	19.
Väghållningen.....	19.
Gästgifveri- och reserv-skjutsskyldigheten.....	19.
Kronoskjutsen.....	20.
Inqvartering	20.
Postskjutsen.....	20.
Kronobrefbäringen.....	20.
Fjerdingsmansbestyret.....	20.
Socknenämnderne.....	21.
Kronobetjeningen.....	21.
Städer.....	21.
Jönköping.....	21.
Ekesjö.....	23.
Folkskolan.....	24.
Fattigförsörjningen.....	24.
Stadens inkomster.....	24.
Skjutsskyldigheten.....	24.
Grenna.....	24.
Städernes Bolag till försäkring af lösegendom.....	25.
Smålands privatbank.....	25.
Jönköpings läns Räntepensions-förening.....	26.
Hypotheks-föreningen.....	26.

Tabellbilaga

Ekonomisk och Statistisk tabell för Landet inom Jönköpings Län för
åren 1851, 1852, 1853, 1854 och 1855
Tabell för Städerna inom Jönköpings Län

**Underdånig Berättelse om tillståndet i Statistiskt och
Ekonomiskt hänseende inom Jönköpings Län för
åren 1851, 1852, 1853, 1854 och 1855.**

Länets allmänna beskaffenhet.

Jönköpings län, som utgör norra delen af Småland, gränsar i norr till Östergöthland, i öster till Calmar län, i söder till Kronobergs län och Halland, samt i vester till Elfsborgs och Skaraborgs län. Dess arealvidd läser utgöra omkring 400 qvadratmil, inneslutande nio härader och tre städer, de förre indelade i sex fögderier, nemligen Tveta, Mo och Wista, Norra och Södra Wedbo, Östra Härads, Westra Härads samt Östbo och Westbo, så att länets ekonomi, politi och uppbörd, under Konungens Befallningshafvandes inseeende, förvaltas af sex Kronofogdar och sex Häradsskrifvare, med biträde af tjugotre Länsmän; likasom i städerna af Magistraterna: hvarje fögderi innefattar derjemte en Häradshöfdinge-jurisdiktion, utom Östbo och Westbo, som äro förenade till en domsaga. I hvardera af de trenne städerna Jönköping, Ekesjö och Greuna, finnes Rådhus-Rätt och i residensstaden Jönköping har Götha Hofrätt sitt säte. I ecklesiastikt hänseende höra sex härader till Wexjö, två till Linköpings och ett till Skara stift: de innefatta sextiotvå pastorater och etthundra tjugooått kyrkosocknar. Länet utgör numera jemte Kronobergs, Blekinge, Christianstads, Malmöhus och Hallands län, nionde Bergmästare-distriktet. Inom länet äro indelade hela Jönköpings Regemente eller 4,400 rotar samt af Calmare Regemente 404; af Smålands Husar-Regemente 250 och af Smålands Grenadier-Bataljou 399 nummer, hvartill kommer extra rotering för 457 hela rotar. Postkontor finnes i städerna Jönköping, Ekesjö och Greuna samt på landet i Wernamo, Wrigstad, Hvetlanda och Gisslaved.

Länets jordyta, deraf större delen ligger mera än 800 fot öfver hafsytan och det öfrige från 300 till 800 fot högt, är mycket bruten; berg, dalar, sjöar och strömmar, mossar, kärr och ljunghedar samt bättre och och sämre skogsmarker omvexla. Större bördiga slättmarker äro sällsynta.

De största sjöar i Jönköpings län äro Wettern och Bolmen. De största strömmar Nissa och Laga åar. Berget Taberg i Månarps socken af Tveta härad höjer sig 830 fot öfver Wettern och 1,130 fot öfver hafsytan.

Jordens fruktbarhet är högst olika i länets särskilda delar. Wista och Norra Wedbo häraders stå främst i bördighet, dernäst Södra Wedbo, Östra och Tveta häraders; Westra och Östbo häraders hafva trakter af sämre beskaffenhet; och i Mo samt Westbo häraders utgöres jorden i allmänhet af mager sand- och grusmylla. En eljest mindre vanlig företeelse i afseende på jordmånens beskaffenhet är ganska allmän inom detta län, nemligen, att den bättre och mera bördiga jorden finnes på höjderne, under det dalarne äro sämre och för växtligheten mindre förmånliga. De stora kärr och mossar, som förekomma i alla delar af länet och upptaga många tusen tunnlands vidd, äro med få undantag icke blott ofrukbara och onyttiga, men verka derjemte menligt på angränsande trakter, genom den fuktighet och frost, som derifrån utgår; mycket är visserligen gjordt till förbättring i detta afseende och mycket land vunnet för odling genom sjösänkningar och vattensjuka trakters utdikning, på sätt i föregående femårsberättelser är omförmäldt; och under sist förflutne fem år har ytterligare företagits och fullbordats sänkning af sjöarne Nömmen och Stensjön i Östra och Westra häraders, af Närby- och Flishults-sjöarne i förstnämnde härad, och af Kånsjön i Tveta härad, samt utdikning af Skifverstads, Bånarps och Lunnagårds mader i Södra Wedbo härad, allt med understöd af statsmedel dels såsom lån och dels såsom anslag; men ändå mera återstår, och bland större vattensjuka trakter må i främsta rummet nämnas den s. k. Store Måsse af tjugotusen tunnlands vidd, till hvars utdikning, och i sammanhang dermed sänkning af Käfsjö, Snarsjö och Hårsjö sjöar och vattendrag inom Östbo och Westbo häraders, af allmänna medel blifvit beviljadt ett understöd af 45,000 Riksdaler, derutaf tjugotusen Riksdaler såsom anslag utau återbetalningsskyldighet; varande dylikt understöd äfven beviljadt för sänkning af Bexheda sjö i Östra härad. Flera andra sådana arbeten äro dessutom ifrågakämda, deribland de viktigaste äro sänkning af sjöarne Salgen och Assjön med flere sjöar och vattendrag på en sträckning af öfver två mil inom Norra och Södra Wedbo häraders, och af sjöarne Tjurken, Stensjön och Näfvelsjön med flera inom Östra härad, samt utdikning af Ljunga mader i Westra härad, hvilka företag dock äro af det omfång, att deras utförande öfverstiger den enskilda förmågan och således måste bero på möjligheten att dertill erhålla allmänt understöd; vinsten deraf skulle dock vara, att flere tusen tunnlands vidd blefve od-

lingsbar, oberäknadt laudvinningen vid vattendragens stränder samt förbättringen af åkrar och ängar, som nu lida af vattenstånd. För öfrigt hafva de enskilda odlingsföretagen, så väl å fast mark som å kärrmark, jemväl under dessa år förtgått och den öppna jorden således äfven på detta sätt vunnit betydlig tillökning, hvilken inom Norra och Södra Wedbo häraders fogderi uppskattas till minst en åttöndel. Bland sådane odlingsföretag af större omfattning nämnes odlingen af mader till egendomarne Aneby, Askeryd, Friaryd och Gripenberg i förstnämnda härad.

Invånare.

Folkmängden, som år 1847 utgjorde 157,483 personer, har i embetsberättelsen för åren 1848—1850, genom förväxling af siffror, blifvit oriktigt uppgifven till 170,445, men var sistnämnde år rätteligen allenast 161,870, af hvilka i städerna funnos 8,275 och på landet 153,595. Den uppgick enligt 1855 års mantalslängder i städerna till 9,144. och på landet till 155,869.
 eller sammanlagdt 165,013.

Deraf voro bosatte i:

	Män.	Qvinnor	Summa.
Jönköpings stad	2,615	3,532	6,147.
Ekesjö »	836	1,110	1,946.
Grenna »	464	587	1,051.
Tveta, Wista & Mo härad	14,382	15,084	29,466.
Norra och Södra Wedbo härad	15,012	16,447	31,459.
Östra härad	10,441	11,455	21,896.
Westra »	13,520	14,537	28,057.
Östbo »	9,724	10,072	19,793.
Westbo »	12,236	12,962	25,198.
Summa	79,227	85,786	165,013.

	skattskrifne:			skattfrie:		
	Män.	Qvinnor.	Summa.	Män.	Qvinnor.	Summa.
i städerna	2,312	3,239	5,551	1,603	1,990	3,593.
på landet	37,498	40,426	77,924	37,814	40,131	77,945.
Summa	39,810	43,665	83,475	39,417	42,121	81,538.

Under de tre åren 1848—1850, som förra berättelsen omfattar, hade folkmängden stigit från 157,483 till 161,570 personer eller med 4,387, så-

ledes något mera än 1,462 om året; deremot tillökningen under sistförflutne fem år är allenast 3,143, eller närmast 629 personer om året, och alltså icke hälften af hvad den utgjort under hvarje nästföregående år; hvilket torde hufvudsakligast härröra från de utflyttningar till andra länder, som under sednare perioden inträffat, och till någon del äfven af de farsoter, som hem-sökt Jönköpings stad och åtskilliga andra delar af länet. Det oaktadt har folkmängden så väl i sistnämnde, som i länets öfriga städer ökats i större förhållande än på landet, eller med 869 personer, utgörande omkring 10½ procent, hvilken tillökning i betydlig mån uppkommit genom inflyttningar af arbetsfolk från landsbygden, föranledda af en tilltagande rörelse och ökade arbetstillfällen i städerna. Tillökningen på landet utgör allenast 2,274 eller icke fullt 1½ procent af folkmängden vid 1850 års slut. Inom Tveta, Mo och Wista samt Norra och Södra Wedbo fögderier har till och med minskning inträffat, i det förra med 159 och i det sednare med 84; största tillökningen har varit i Westbo med 1,114 och i Westra härad med 786 personer.

Antalet af dem, som under dessa fem år erhållit Konungens Befallningshafvandes pass för utflyttning till annan verldsdel, har utgjort 1,951, deraf 651 män, 476 kvinnor och 824 barn; men derjemte har under de första åren ett icke ringa antal afgått utan pass. De utflyttandes antal var störst 1853, eller 636, och minskades sedermera 1854 till 436 och 1855 till 135, sannolikt så väl till följd af de fördelaktigare förhållanden för landtmannen och arbetaren i allmänhet, som med dessa år inträdde, som ock i anledning af de underrättelser, hvilka tid efter annan ingingo rörande emigranternes missöden, hvilka, enligt hvad från Westbo fögderi omförmäles, verkat, att, sedan 100 personer år 1854 derifrån utvandrat, men af desse de flesta, dels dött af farsot och resans besvärligheter, och dels vid framkomsten råkat i elände, företaget der icke funnit vidare efterföljd. Till Danmark hafva med pass utflyttat år 1854 femton och år 1855 trettiotre personer.

Dessa utflyttningar hafva i sin mån verkat den brist på arbetare, som i några delar af länet öfverklagas och torde således äfven hafva bidragit till stegringen af arbetspriserna, hvilka på många ställen fördubblats; emedertid innehålla berättelserne från andra fögderier, att der hvarken saknas arbetare eller är brist på arbete och tillgången på de förra tillskrifves jemväl en omständighet, hvilken i och för sig anses såsom ett ondt, eller anläggningen af backstugor och hägen hos tjenstehjon och andra dylika personer, att der söka bosättning, för att försörja sig genom tillfällig arbetsförtjenst. Minskningen i arbetsstyrka för enskilde personer inom länet, der den ägt rum,

torde dock förnämligast hafva uppkommit derigenom, att många arbetare sökt sysselsättning vid jernvägarne och andra allmänna eller enskilda arbetsföretag i andra orter; och en särskild orsak är tvifvelsutan böjelsen och vanan hos en del af den yngre befolkningen i vissa trakter, synnerligast inom Westbo härad, att drifva en slags gårdfarihandel, derigenom många arbetare ryckas från jordbruket. När härtill kommer, att, till följd af ökad företagsamhet så väl vid jordbruket, som i andra riktningar, jemväl inom orten, arbetskraften blifvit mera behöflig och eftersökt, så måste ock arbetets värde eller arbetslönen stiga, hvilket derjemte har en naturlig och nödvändig grund i de stegrade priserna på alla lifsförnödenheter; och långt ifrån att betraktas såsom något ondt, måste denna höjning af arbetslönen anses god och önskvärd, så vida arbetaren vet att till sin nytta använda den ökade inkomsten. Ett vanligt karldagsverke under sommaren betalas från 24 skillingar till 40 skillingar. I städerna och deras grannskap gäller ett sådant ofta 4 Riksdaler och mången arbetare kan der förtjena ända till 2 Riksdaler banko om dagen.

Folket är i allmänhet fredligt och laglydigt, likasom det utmärker sig för sin idoghet och sparsamhet. I bredd med en bättre upplysning stiger äfven sedligheten, och ehuru de förseelser, som hafva sin grund i lättsinnighet, icke sällan förekomma, hafva dock de gröfre brotten betydligt minskats; hvilket ådagalägges jemväl deraf, att då antalet af till verkställighet hos Kongl. Maj:ts Befallningshafvande inkomna utslag i brottmål år 1853 utgjorde 197, var detsamma år 1854 blott 140 och 1855 allenast 106.

Detta förhållande, om det än till icke ringa del har sin grund i den lättare utvägen till bergning för den fattiga befolkningen, som ökade arbetstillfällen och förhöjda daglöner medfört, må dock äfven skrivas på räkningen af en vakuad bättre anda och käusla för det rätta; och till denna samt aftagandet af fylleriet, en bland de främsta orsakerna till osedlighet och brott, har sednaste lagstiftningen angående bränvins tillverkning och försäljning i märklig mån bidragit. Visserligen förekomma ännu rusiga personer, men bland landtbefolkningen sällan vid andra tillfällen än då städerna besökas; deremot det öfverdådiga supandet i hemmen samt vid auktioner och marknader nästan alldeles upphört och, i följd deraf, de fridstörande och våldsamma uppträden, som vid dessa sednare förr voro ganska vanliga, numera sällan inträffa. I hvad mån undervisningen i de numera allestädes ordnade folkskolorna må bidraga till moralitetens förbättrande,

torde ännu vara för tidigt att bedöma, men mången anser denna iurättning, sådan den nu är ordnad, icke uppfylla hvad dermed åsyftas.

Hos allmogen, särdeles den äldre stammen, är den fordua enkelheten i lefnadssätt och klädedrägt i allmänhet ännu rådaande, ehuru undantåg härifrån inom vissa trakter och synnerligast hos ungdomen visat sig, hvilket sednare väl hufvudsakligen må anses härröra från lättsinne och efterapningsbegär, men i viss mån torde stå i sammanhang med det välstånd, som under sednare åren sträckt sig vida omkring. Detta åter har varit en följd af de särdeles gynnsamma förhållanden, som derunder inträdt, då landtmannen icke allenast haguats med goda skördar, utan ock kunnat afsätta sina produkter af alla slag till förut oerhörda priser, så att hvarje omtänksam och ordentlig landthushållare kunnat förvärfva, om icke större förmögenhet, åtminstone full bergning, jemte något öfverskott, som satt honom i tillfälle, att genom utvidgning och förbättring af sitt jordbruk, betrygga sin framtid och lägga grund till ytterligare förkofran, likasom det sålunda föränledda behofvet af ökad arbetsbiträde medfört förbättring i daglönarens och öfriga arbetsklassers belägenhet. Verkningarne häraf hafva också visat sig deruti, att enskilda förbindelser med större lätthet än tillförene kunnat fullgöras och att lagens tvång mindre ofta behöft anlitas. Sålunda då lagsökningsmålen hos Kongl. Majts Befallningshafvande år 1853 utgjorde 4,792, deraf 2,806 fullföljdes och afgjordes medelst fastställande till betalning af ett skuldebellopp, stort 234,957 Riksdaler, var antalet af sådane mål under år 1855 allenast 1,827, de fullföljda målen 994 och den fastdömda skuldsumman 79,446 Riksdaler banko.

En icke förkastlig mätare å den ekonomiska ställningen, synnerligast hos arbetsklasserna, finnes i förhållandet med sparbankerne: sådane äro iurättade i städerna Jönköping och Eksjö samt i Wernamo.

Vid 1850 års slut var

vid sparbanken i Jönköping, insättarnes			
behållning	221,262,	sparbankens egen fond 14,318.	S:a 235,580.
i Eksjö			» 55,180.
i Wernamo	26,403	» » »	1,624. » 28,024.

Summa 318,784.

Vid

Vid 1855 års slut

i Jönköping	346,085,	sparbankens egen fond	20,566.	S:a	366,651.
i Ekesjö				»	49,500.
i Wernamo	46,314	»	»	»	50,094.
					<hr/>
				Summa	466,245.

Näringar.

Jordbruket, jemte boskapsskötseln, hufvudnärning inom länet, har under de sistförflutne åren gjort förvånande framsteg: de vidsträckta odlingsföretagen äro förut omnämnde, och jemväl på jordens bruk och skötsel användes vida mera omsorg än tillföre. Vål är i vissa trakter det gamla bruknings-sättet med ensäde ännu mycket vanligt hos allmogen, dock nyttjas inom andra nästan lika allmänt träde, då en fjerdedel af åkerjorden trädas och besås med råg, likasom vaxelbruket alltmer och mer vinner insteg. Förbättrade åkerbruksredskaper införas och plögen begagnas vida mera allmänt än förr, hos de flesta possessionater och äfven hos många andra hemmansägare finnes tröskverk. Nästan vid hvarje, om än aldrig så ringa hemmansdel, äfvensom vid jordtorp, söker man att genom komposter öka gödseltillgången, och jemväl guano samt andra artificiella gödningsämnen användas flerstädes. Rön och försök, som göras och lyckas vid de större egendomarne, vinna snart efterföljd hos brukarne af mindre hemman och lägenheter. De mest vanliga sädesslagen äro råg, hafre och blandsäd. Hvete och korn odlas mindre, likaså ärter och vicker; odlingen af potates anses hafva minskats, hvaremot den af foderväxter, synnerligast klöfver och thimothej, är i jemut tillagande. Torr-rötan å den förra frukten har i allmänhet upphört eller minskats; dock öfverklagas den ännu i vissa trakter. Att sädesproduktionen i icke ringa mån ökats visar sig uppenbart deraf, att från denna provins, som fordom måste taga en stor del af sitt spanmålsbehof från andra orter, nu utföres både råg och hafre, så att under år 1855 blott i Jönköpings stad till ort utom länet aflastades omkring 21,000 tunnor spanmål, och från Grenna likaledes afgått 10,000 tunnor säd. De uppgifter, som från fögderierna erhållas på utsäde och afkastning, må väl icke antagas såsom fullt faktiskt riktiga, men kunna vid jemförelse af hvad, som för särskilda tider i detta afseende blifvit uppgifvet, tjena till ledning för omdömet angående produktionens tillväxt. Det visar sig sålunda, att då spanmåls-produktionen af

alla slag, enligt femårsberättelsen för år 1828—1832, efter afdrag af utsädet, utgjorde 272,966 tunnor, är den i nu uppgjorda tabellen beräknad till 389,785 tunnor, hvilket jemväl med 44,400 tunnor öfverstiger den i nästföregående berättelse uppgifna afkastning; och att dessa uppgifter icke alldeles sakna grund, synes så väl af hvad här ofvan är anmärkt rörande spanmålsutförelsen, som ock af det kända förhållande, att de fleste besutne hemmansinnehafvare, utom i de mest magra trakterna, årligen afyttra spanmål.

Linodlingen är en hufvudnäring i fem socknar af Södra Wedbo härad, hvarest större partier produceras och dels såsom råämne, dels förädlade till väfnader, afsättas på Ingatorps marknad, och jemväl inom andra delar af länet bedrifves linodlingen med fördel. *Hampa* odlas deremot föga.

Trädgårdsskötseln: blott på herregårdarne egnas deråt någon större omsorg, men eljest är den inskränkt till odlingen af jordfrukter och dylikt.

Boskapsskötseln: åt denna hufvudnäring lemnas visserligen mera uppmärksamhet än förr i så måtto, som åtgärder vidtagas till racens förbättrande, genom anskaffande af utländska racedjur och påläggning af kalffvar, som här födes efter sådane djur, samt racedjurens croisering med de inhemska racerna. Emedlertid verkar samma orsak, som uppmuntrat till jordens uppodling, eller de höga priserna och den lätta afsättningen på spanmål, att i allmänhet en allt för ringa del af den jord, som tagits under plog, användes för foderväxter, hvarigenom den genom odlingar minskade ängen och betesmarken kunde åtminstone ersättas. Rotfrukter begagnas också ännu allt för litet vid kreaturs utfodring; dock synes man alltmere inse fördelen af att hålla ett inskränktere antal väl fodrade kreatur framför det fordna bruket att knappt lifnära flera sådana; allmogen fäster emedlertid större vikt vid underhållet af oxar, för jordbruksarbetet eller till försäljning, än vid ladugården och dess afkastning i öfrigt.

Hästafoeln synes fortgå till förbättring dels medelst en omsorgsfullare skötsel af kreaturen och dels medelst de i orterne stationerade sqvadronshingstar af bättre race; inom Östra härad har ett bolag för nämnde ändamål bildat sig och anskaffat en norrsk hingst, efter hvilken fallit 156 föl, alla starkt byggda och såsom arbetshästar eftersökta; samma bolag har ock anskaffat tvänne fullblods Ayersshire-tjurar.

Färafveln är på samma ståndpunkt som förut, och den inhemska grof-ulliga racen fortfarande ännu öfvervägande; dock finnas vid några större egendommar finulliga får, och färskötseln idkas der med fördel.

Skogarne: hushållningen dermed är numera i så måtto bättre, som svedjandet aftagit och i de flesta trakter alldeles upphört; i stället nyttjas så kallad syrfällning till betesmarkens förbättrande: mycken skog medtages för bergverken och glasbruken inom länet, hvarjemte senare årens höga priser å timmer och annat virke anses hafva föraledt större afverkning, än som är förenligt med skogarnes bestånd; dock förspörjes på många ställen en bättre ordnad skogshushållning, ehuru återplantering å mark, som innehafves af enskilde, sällan, om någonsin sker.

Norra Wedbo häradsallmanning *Holaveden* är ställd under uppsigt af en jägmästare och två skogvaktare samt indelad i trakthuggning sålunda, att den blifvit delad i två block och all skogbärande mark, utgörande tvåtusen tvåhundra nittioåtta tunnland, för trakthuggningen i tolf lika stora perioder. Från allmanningen utsynas årligen 7 å 800 famnar rå skog samt 2 å 300 famnar torr skog och vindfällan eller i medeltal 100,000 kubikfot. Utsynning från denna allmanning begagnas nästan uteslutande af Säby socken, ehuru flere skogbehöfvande socknar finnas inom häradet, men hvilka hafva två till fem mil till den vid Östergötlands gräns belägna allmanningen. Utsynningstagare erlagga, enligt särskild öfverenskommelse, en mindre afgift för de skogseffekter, som åt dem utsynas, och hvad som af årets afverkning återstår, sedan den beviljade utsynningen skett, försäljes genom kronofogden. På sådant sätt har blifvit bildad en kassa, som nu utgör 1,565 Riksdaler 4 skillingar 9 rst. banko. Sedan längre tid har denna allmanning varit hem-sökt af skogseldar, ofta flera på samma tid, sannolikt med uppsåt anlagda, och det sistförflutna året skall vara det första, sedan en mansålder tillbaka, då sådant icke inträffat, hvilket, äfvensom att ingen oloflig åverkan af betydelse der sker, tillskrifves bevakningens uppmärksamhet; de begge skogvaktarne hafva bostäder på allmanningen.

Kronoparken på Wisingsö vårdas utmärkt väl; ekplanteringen derstädes skall under de sista fem åren blifvit ökad med 170 tunnland, så att nu 746 tunnland upptagas af växande ekar, deribland de äldste nått en höjd af 20½ fot; sedan sådd med ollon visat ett gynnsammare resultat i afseende på växtligheten, än planteringen af små ekar, så har detta sednare odlingsätt nästan alldeles upphört. Då plantorne uppkommit sker utgallring, så att endast de starkaste och vackraste bibehållas, till dess, vid mognadstiden, blott 200 stora träd återstå på hvarje tunnland. Lokalen anses fullt lämplig för ekplantering.

Lärkträds- och mullbärsplanteringen drifves äfven, fast i mindre skala. Mullbärsbuskarne hafva under de sednare åren mycket gått ut, i följd deraf att mullvadar uppätit rötterna, till hvilka de hafva mycken begärlighet; men skadan är till stor del afhulpen genom nya planteringar. Under alla år hafva silkesmaskar blifvit uppfödde, och erhöles största antalet kokonger år 1853 med 2 *L* 17 *℔*. År 1854 buro mullbärsträden å Wisingsö komministersboställe både blommor och frukt.

Bergs- och Bruksrörelsen. I Tabergs bergslag, omfattande Barnarps, Månsarps och Sandserys socknar, jemte två hemman i Rogberga socken af Tveta härad samt en mindre del af Byarums socken i Östbo härad, finnas fyra bergsmaushyttor och en under bruk lydande masugn; hvarförutan sex andra masugnar äro grundade på delaktighet i Tabergs malmfält: årliga malmbrytningen derstädes utgör omkring 40,000 *Sk*℔. Vid tre andra masugnar, nemligen Brusaholm, Ohs och Åminne, användes endast sjö och myrmalmer; och uppgår hela tackjernsblåsningen sammanlagdt till 16 å 20,000 *Sk*℔ om året, oberäknadt 1,000 å 1,300 *Sk*℔ gjuttackjern och gjutgods. Stångjernstillverkningen vid 16 stångjernsverk med 26 hamrar och 33 smälthårdar har årligen utgjort omkring 12,000 *Sk*℔; för 14 spikhamrar och manufakturverk är årstillverkningen uppgifven till 18 å 1900 *Sk*℔.

Stångjernnet afsättes vanligen å bruksbacken till ett pris, som särdeles under sednare åren varit högst fördelaktigt för tillverkaren, och blott en mindre del af tillverkningen, egentligen från Hörle och Nissafors, vägföres i stapelstad. De bergsmän, som hafva tillräckliga egna skogar, skörda betydlig inkomst af tackjernstillverkningen.

Inom Östra härad finnes *Klefva nickelverk*, hvars tillverkning är af mycken betydenhet, och bland fabriker och bruk, hvilka icke tillhöra bergsrörelsen, må särskildt nämnas det med Gyllenforss jernverk förenade glasbruk i Westbo härad samt Haga glasbruk i Östra härad, hvilkas tillverkning och afsättning likaledes är ganska betydlig.

Husqvarna gevärsfaktori, i Hakarps socken och Tveta härad, sysselsätter omkring 250 arbetare, af hvilka 114 äro på stället bosatte och de öfrige i närmast belägna socknar, men mest inom Bankeryds socken. Under nästförlutne qvinqvennium äro derstädes tillverkade och till kronans förräder levererade 11,200 stycken infanterigevär och 2,130 par pistoler, uppgående till ett sammanräknadt värde af 283,561 Riksdaler 42 skillingar, hvarförutan gevär reparerats för 5000 Riksdaler, så att en summa af 288,561 Riksdaler 42 skillingar på detta sätt i ortens rörelse ingått.

Bindningar.

Jagt och Fiske äro icke synnerligen inkomstgifvande, dock finnas några mera lönande lax- och ålfisken; *biskötsel* är jemväl ringa, utom i Norra och Södra Wedbo härader, der den utgör en icke obetydlig binäring. *Kolning* och *körslor* för brukens räkning utgöra för tillfället en god inkomstkälla för allmogen i angränsande socknar, helst sedan priserne å båda stigit betydligt; men den förra verkar dock i sin mån till skogarnes hårda medtagande och forslingen kan endast vara en verklig fördel för de jordbrukare, som för sig och dragare sakna tillräcklig sysselsättning vid eget jordbruk, hvilket otvifvelaktigt eljest måste derigenom lida. För öfrigt märkes: inom *Westbo härad* ståltrådsdragerierne, hvilka likväl numera drifvas mera fabriksmässigt, så att icke så många enskilde som förr äro dermed sysselsatta för egen räkning; äfvensom tillverkningen af hvarjehanda smiden, ur, laggkär, siktar, trädskor, väfskedar och hvarjehanda väfnader; inom *Östbo och Östra härader*, tillverkning af åkdon, hvori allmogen vunnit stor färdighet, samt inom *Norra och Södra Wedbo härader*, jemte den förut omnämnda linodlingen, barkning af hudar och beredning af skinn, förfärdigandet af trädkär och smiden.

Bränvinsbränningen, som, redan förut i aftagande, till följd af senaste lagstiftning numera upphört att vara en hufvudnäring för landtmannen, har sistlidet år bedrifvits vid femton större eller ångbrännerier med en tillverkning af något mera än 308,000 kannor samt vid 96 mindre brännerier med en till 53,000 kannor beräknad afverkning; utgörande hela tillverkningsbeloppet 364,000 kannor och den därför erlagda afgiften 120,600 Riksdaler.

Under nästföregående år var förhållandet med bränvinsbränningen, såsom här nedan finnes upptaget:

1851	antal pannor	4,587,	deraf ångredskap	13,	skattebelopp	9,897.
1852	»	»	1,220	»	»	8,654.
1853	»	»	1,198	»	»	11,906.
1854	»	»	1,255	»	»	6,278.

Handel.

Handeln med landtmannaprodukter har under de nästförflutne åren vunnit ökad liflighet: utom hvad som afyttras i städerna för dessas behof, hafva betydliga quantiteter spanmål, på sätt redan är omförmäldt, blifvit afskeppade till andra orter; och på lika sätt har afsättningen af ladugårdsprodukter varit i jemnt stigande. Varuförsändningen sker numera förnämlig-

ligast med ångfartyg från Jönköping och Grenna, men mycket går dock landvägen från Östra härad till Oscarshamn i Calmar län, samt från vestra delen af Jönköpings län till Götheborg och Halmstad, äfvensom till Helsingborg, från hvilka städer de forsslande, vid återresan, taga åtskilliga köpmannavaror, hufvudsakligen sill och salt för ortens behof.

I sammanhang med den ökade afsättningen till andra orter stiger jemväl rörelsen inom orten och föranleder behof af ökade tillfällen till dess bedrivande. Sälunda påkallas ofta tillåtelse till nya marknader och till särskilda försäljningsplatser på landet; en ny marknad är beviljad i Brostugan af Skede socken och Östra härad; deremot Lannaskede marknad i samma härad blifvit indragen; de mest besökta torgplatser äro uti Wernamo, Wrigstad och Hvetlanda, der omsättningen af landtmannavaror är särdeles liflig; på dessa ställen finnas derjemte flera handlande, af hvilka fyra i Wernamo bosatte äro borgare i Jönköpings stad; antalet af öppna salubodar, der handelsrättighet utöfvas enligt 6 § Handels-Ordningen, dels i Wrigstad och Hvetlanda, och dels annorstädes å landet, utgör 42, och många bland dessa handlande hafva ganska betydlig varuomsättning; men omdömet om nyttan af en sådan landthandel utfaller mycket olika; dock anses det i allmänhet fördelaktigt, att landtmannen kan bespara sig långväga resor till städerna, för uppköp af nödvändighetsvaror och i hemorten erhålla sådane af lika godhet och till föga högre priser. I allmänhet tyckes det afstånd af tre mil, som, i fråga om handelsrättighet på landet, är bestämdt med hänsigt till stad eller köping, jemväl vara det mest lämpliga emellan särskilda handelsplatser å landet, så att, då detta iakttages, blir rörelsen på sådane ställen liflig och nyttig, men eljest aftynande och föga gagnelig.

Kreaturshandeln är fortfarande en af de viktigare inom länet, icke blott för den inkomst, som landtmannen derigenom tillflyter, men jemväl derföre, att många jordägare icke hafva tillfälle att underhålla dragare under annan eller längre tid af året, än då vår- och höstbruket pågår, och sålunda måste än sälja de förut begagnade, än inköpa nya; andra jordbrukare sakna tillräckligt vinterfoder, men äga god tillgång på sommarbete eller tvärtom, och detta föranleder likaledes en liflig omsättning af oxar, dels till dragare eller s. k. lifkreatur och dels till gödning och slagt.

Med inom orten förfärdigade smiden och öfriga arbeten af landtbefolkningens slöjd drivves en ganska vidsträckt handel, dels på marknader och torgplatser, och dels medelst så kallad gårdfarihandel.

Till kommunikationernes förbättrande äro åtskilliga arbeten, med understöd af statsmedel, dels fullbordade och dels under verkställighet, nemligen: vägomläggningarne emellan Grenna och Ödeshög med utsträckning af nya vägen till Skrädeberg i Östergöthland; emellan Grenna och Örserums gästgifvaregård; emellan hemmanen Studstorp och Kolhesters gästgifvaregård, förbi Hesterslid, samt emellan Elgaryds och Sandsjöryds gästgifvaregårdar, genom hvilken senare vägomläggning en kedja af särdeles svåra och vådliga branter, kallade Hjertsåla backar, undanrödjas; äfvensom omläggning och förbättring af trenne socknevägar i Åsenhöga, Källeröds och Stengårdshults socknar; men till följd af landets couperade beskaffenhet erfordras ännu många dylika vägförbättringar inom denna provins, och vigten deraf inses numera allmänt af dess invånare, ehuru de någon gång tveka att åtaga sig de betydliga enskilda bidrag, som därför erfordras. Sådant är förhållandet med den eljest särdeles behöfliga omläggningen af vägen emellan Grenna stad och Råby gästgifvaregård, hvilken ännu icke kommit till utförande, ehuru icke obetydligt understöd från statens sida varit att påräkna. Vigtigast i förevarande afseende är dock anläggningen af jeruvägar, som i särskilda riktningar inom länet äro ifrågasatte, eller från Skåne öfver Wernamo till Jönköpings stad och vidare derifrån dels till den redan fastställda vestra stambanan, dels ock i sträckning åt Norra Wedbo härad och Östergöthland, samt från Hvetlanda till Oscarshamn i Calmar län.

Politisk Författning.

Kammarverk. Hemmantalet, som i tabellen till förra berättelsen, i följd af felaktig summering, blifvit oriktigt uppgifvet, utgör rätteligen 5,048 $\frac{10}{100}$ oförmedlade mantal och efter förmedling 3,893 $\frac{34}{100}$; någon annan förändring i afseende på hemman eller deras natur har icke inträffat, än den öfverföring från krono till skatte, som varit en följd af skedde skatteköp; men åtskilliga nya verk och inrättningar, såsom qvarnar med flere dylika, hafva tillkommit, och är fastigheternes taxeringsvärde ökadt från 11,902,090 till 11,935,672 Riksdaler.

Ågodelningsverket handhafves af en Förste Landtmätare, en Andre Landtmätare, 13 Kommissions-Landtmätare och fem vice Kommissions-Landtmätare. Under de sistförflutne fem åren äro avslutade 370 och påbörjade, men ännu icke fullbordade 384 laga skiften, omfattande 439 mantal med 1,646 delägare, deribland 635 utflyttande; 493,049 tunnland hafva blifvit afmätte och

184,148 tunnland delade; antalet af andra diverse förrättningar, som dels blifvit afslutade och dels äro påbörjade, utgör 511, och lärer det kunna antagas, att ungefärligen två tredjedelar af hemmanen inom länet numera undergått laga skifte.

Hemmansklyfningen har i allmänhet icke varit sträckt utom den i lag stadgade gräns för besutenhet, om än ett eller annat undantag må förefinnas; och något behof af ändring eller nedsättning i det genom Kongl. Förordningen den 13 Juli 1853 bestämda minsta mantal, dertill hemman utan föregången undersökning klyfvas må, har icke blifvit anmaldt; likasom de fall lära vara ganska få, då sådan undersökning erfordrats.

Uppbördsverket förvaltas nu såsom tillförene med ordning och nit, och redogörelsen har, så vidt på uppbördsmännen berott, restfritt ingått. Enligt de vid sista riksdagen fattade beslut, är bevillningen betydligt nedsatt; och ehuru de ständiga räntorna stigit i värde, och denna del af skattebidragen således varit högre än under nästföregående qvinqvennum, hafva de direkta utskylderne likväl utgått med större lätthet, till följd af alldeles samma förhållanden, som medfört nämnde förhöjning, eller de stegrade priserne å landtmanna-produkter och dagsverken.

Folkskolor, författningsenligt ordnade, finnas numera inom alla församlingar, nemligen 60 fasta och 63 ambulatoriska skolor, deribland tre bruksskolor; dock bör härvid anmärkas, att i flertalet af de så kallade fasta skolorna undervisningen fortgår blott en del af året, derefter samma lärare meddelar undervisning inom andra kretsar af skoldistriktet, så att skolan endast i det afseendet kan anses för fast, att särskildt skolhus finnes. I Wrigstad är derjemte en pedagogi med särskild lärare, som är prestman; och torde härförutan böra nämnas den, af ägaren till säteriet Stora Herrestad i Kärda socken, derstädes inrättade slöjd- och räddningsskola för vanvårdade barn, hvarest särskild lärare finnes anställd och 29 barn under 7 månaders tid afgiftsfritt erhållit undervisning jemte kläder och föda; på samma egendom finnes ock en fruntimmers-arbetsförening, der fattiga inom Kärda och angränsande socknar medelst spånad och väfnader erhålla arbetsförtjenst, som för år 1855 uppgått till 2,400 Riksdaler riksgäld.

Något *undervisningsverk för nyttiga slöjder* finnes icke, utom den lägre landtbruksskola, som år 1842 inrättades å Bjedesjöholm i Östra härad och sedermera år 1851 förflyttades till Flishult i samma härad. Denna skol-inrättning har, under sin lika nitiska som skickliga föreständares ledning,
oafbrutet

oafbrutet fortgått och i märklig mån bidragit till jordbrukets förkofran inom orten, så väl genom de kunniga elever och rättarelärlingar, hvilka derifrån utgått, dels till eget hemmansbruk och dels såsom biträden vid andras; och genom den föresyn, som den vid desse egendomar särdeles väl ordnade och handhafde landthushållningen i alla riktningar lemnat; hvarjemte nya och förbättrade åkerbruksredskap af alla slag, med lärlingarnes biträde, och således jemväl till undervisning för dem, derstädes blifvit tillverkade, nemligen under de sista fem åren 24 drill- och kup-plogar, 44 harfvar och exstirpatorer, 8 kastmaskiner, 9 hackelse-, 21 rofsånings-, 8 rotskärnings-, 2 klöfversånings- och 2 linbråknings-maskiner, utom mindre redskap. Husen äro antingen å nyo uppförda eller ombyggda och märkes bland de förra en större sädesria. Högst betydliga odlingar hafva blifvit verkställda och 44 tunnland gammal åker äro grunddikade. För skolan erhöles såsom statsbidrag i början blott 1,000 Riksdaler om året, men från och med år 1854 åtnjuter den ett årligt understöd af 2,000 Riksdaler. Undervisning meddelas i de ämnen och af det antal lärare, som Kongl. Reglementet den 14 Januari 1851 bestämmer, och lärlingarnes antal har utgjort 16 till 17, deraf 12 frilärlingar under 2-årig kurs, och de öfrige betalande. Det förtroende, skolan vunnit, bestyrkes deraf, att ansökningarne till lärlingsplatser af begge slagen alltid äro vida flere, än de lediga platserne och att de, hvilka genomgått skolan, äro eftersökte såsom rättare; likasom de, hvilka emottagit dylik befattning, efter hvad man vet, uppfyllt sine åligganden till husbönders belåtenhet.

Länets Hushållningssällskap har äfven i sin mån bidragit till spridande af upplysning i hvad som tillhör landthushållningen, genom kungörandet af nya rön och försök i särskilda riktningar, samt för öfrigt medverkat till jordbrukets framåtskridande medelst föranstaltade täflingsplöjningar och kreaturs-expositioner, m. m.

Helsövården är väl och till allmän belåtenhet bestridd af de inom länet ausställde provincial-, stads- och lasarets-läkare samt flere derstädes bosatte militär-läkare. Stationer för ordinarie provincial-läkare äro i Jönköping och Ekesjö, samt för extra provincial-läkare uti Wernamo och Wrigstad; dock har under längsta tiden icke funnits någon läkare på sistnämnde ställe, utan läkarevården inom detta distrikt måst bestridas af provincial-läkaren i Jönköpings distrikt.

Den i förra berättelsen omnämnde nya lasaretsbyggnaden är numera fullbordad och inrättningen för öfrigt i godt skick; medeltalet af patienter,

under sistförflutne fem år, har för året varit 452; deraf å kurhuset 128 och på lasarettens-afdelningen 304. Utgifterne, likaledes efter medeltal, hafva utgjort för den förra afdelningen 7,493 Riksdaler 36 skillingar, deruti inbegripne de ganska betydliga kostnaderne för ofvannämnde nybyggnad jemte åtskilliga reparationer, och för lasarettet 2,706 Riksdaler 16 skillingar, dertill, enär lasarettet saknar egna fonder, det hufvudsakliga bidraget, eller 1,954 Riksdaler 24 skillingar, hemtats från kurhusmedlen och återstoden utgjorts af legosängsavgifter. I anseende till de förhöjda portionspriserna, är kurhusavgiften numera ökad från 4 till 5 skillingar af hvarje skattskrifven person.

En *veterinär-läkare* med lön på stat finnes inom länet anställd.

Fattigförsörjningen. Enligt tabellverket uppgå utgifterne för fattigvården å landet till 46,999 Riksdaler 32 skillingar banko. Jemte föreskrifven personal-avgift, utgöras dessa bidrag till större delen i spanmål, efter heman-talet, 2 till 3 tunnor af helt hemman, stundom med tillägg af något potates och sofvelvaror samt särskild avgift i penningar. Inom några församlingar beräknas bidraget efter antalet af kreatur, som vid hemmanen vinterfödas. I flere socknar finnas icke obetydliga fattigkassar, deribland åtskilliga tillkomne genom enskilda donationer. På de flesta ställen utdelas understöden å särskilda terminer i varor och något penningar; så kallad kringgång nyttjas ännu blott undantagsvis och för äldre personer; egentliga arbetsinrättningar finnas icke utom i städerna och den förut omförmälda vid säteriet Stora Herrestad; dock förtjenar att såsom dermed jemförligt omnämnas förfarandet i Långaryds socken i Westbo härad, der, genom Fattigvårdsstyrelsens försorg, ull och lin anskaffas och utlemnas till förarbetande af de fattige mot ersättning, derefter det tillverkade åter afyttras till fulla värdet och utan förlust för fattigkassan. De bidrag, som numera inom socknarna utgå till fattigvården, kunna visserligen anses betydliga och för mången tryckande, men deremot har den stora fördel vunnits, att tiggeriet nästan alldeles upphört, så att, rätt räknadt, vinsten häraf torde fullt uppväga tillökningen i de bestända utgifterne.

Socknemagasiner finnas inom 5 socknar i Tveta, 2 socknar i Wista, 3 socknar i Mo, 8 socknar i Norra Wedbo, 40 socknar i Södra Wedbo, 44 socknar i Östra, 3 socknar i Westra och 5 socknar i Westbo härad; sammanlagde behållningen i spanmål för alla dessa magasiner utgör 6,450 tunnor, och vid några är behållningen icke obetydlig; den största är å Wisingsö med 574 tunnor; många äga derjemte kontanta fonder; de fleste bland dessa magasins-inrättningar hafva dock för ändamål, att medelst räntorna

samla hidrag till fattigvårds-utgifterne, hvarföre ock deras fonder åtminstone till större delen utlånas på obestämd tid, och blott vid några reserveras en behållning för att användas såsom låneunderstöd vid missväxt och tillfälliga behof.

Länets Brandstodsbolag till försäkring af hus och lösören, hvars verksamhet började den 14 Mars 1839, har med hvarje år vunnit ökad förtroende och ökad antal delägare; försäkringssumman utgjorde vid sista brandstodsårets slut den 13 nästlidne Mars 40,938,090 Riksdaler banko, och hafva under de förflutna åren blifvit uttaxerade sammanlagdt 53,839 Riksdaler 12 skillingar. Inom åtskilliga socknar finnas dock ännu särskilda försäkringsbolag, hvartill såsom orsak uppgifves, att delägarnes bidrag vid inträffande brandskador, ehuru till högre belopp, dock lättare åstadkommes, då det får utgöras i byggnads-materialier och dylikt, äfvensom det för den brandskadade innefattar en fördel att utan omgång kunna erhålla sådana effekter. Emedlertid är det uppenbart, att dessa skäl endast äro antagliga då fråga är om mindre förluster; och erfarenheten har ock visat, att, då desse varit af större betydighet, ersättningsutgiften blifvit för delägarne så tryckande, att de icke utan svårighet förmått den utgöra.

Jagtkassa finnes inom länet bildad medelst sådan afgift, som bestämmes i 6 Art. af Kongl. Stadgan den 13 April 1808, och dess behållning var vid 1855 års slut 8,639 Riksdaler 44 skillingar 5 rst. banko; skottpenningarne äro genom Kongl. Brevet den 28 December 1832 förhöjde till 12 Riksdaler för björn, 7 Riksdaler för varg och 6 Riksdaler för lo.

Väghållningen innefattar ett ganska svårt onus, och ehuru de väghållningskyldige i allmänhet äro villiga att uppfylla sina skyldigheter i detta afseende, möta dock ofta sådane lokala hinder, att vägarne icke utan betydligare kostnad kunna försättas i önskvärdt skick. Emedlertid börjar man att allt mera inse nödvändigheten deraf och blifva betänkt på derför erforderliga åtgärder.

Gästgiveri- och reserv-skjutsskyldigheten anses såsom en af de för landtmannen mest tryckande och ojemnt fördelade bördor, särdeles inom de mindre bördiga trakterne, der fodertillgångarne äro ringa, ofta i den mån, att de skjutsskyldige måste köpa foder till de hästar, som endast för skjutsens skull underhållas. Entreprenad-skjuts finnes ingenstades vid gästgivarvärdgård på landet. Vid *gästgivarvärdgårdarne* hafva inga oordningar af betydighet förefallit; och när något inträffat som tarfvat beifran eller rättelse, har sådan omedelbart följt derpå. Vid trettio gästgivarvärdgårdar och den enda på landet förut

tillåtna särskilda krog hafva innehafvarne afsagt sig rättigheten till bränvins utskänkning. De återstående fyratiotvå, som bibehållit denna rättighet, äro för sistförflutna året påförde en utskänkingsafgift af 7,000 Riksdaler banko.

Kronoskjutsen, såsom jemnare fördelad, är mindre tryckande, helst som den mera sällan förekommer; emedlertid finnas vissa trakter af länet, eller Westbo härad, der knappt halfva antalet af skjutsskyldige hafva egna hästar, och sådana alltså vid kronoskjuts måste af dem anskaffas mot ganska hög lega. *Inkvartering* för tågande trupper inträffar icke heller ofta, utom i vissa trakter, der den i så måtto auses besvärlig, som den stadgade portionsersättningen på långt när icke motsvarar de numera högt uppdrifna priserna på lifsförnödenheter.

Postskjutsen, så vidt den utgöres af dertill indelta särskilda posthemman, kan endast undantagsvis anses besvärlig, men der den bestrides medelst gästgifvareskjuts, ökar den betydligt tyngden af detta onus.

Kronobrefbäringen fortgår inom Tveta, Mo och Wista häraders fögderi oförändradt efter gamla ordningen, så att den utan ersättning bestrides af vissa dertill anslagne hemman, hvilka således mera än de öfriga deraf betungas. Deremot inom Norra och Södra Wedbo, Östra, Östbo och Westbo fögderier brefbäringen är sålunda ordnad, att vissa hemman väl äro dertill anslagne, men innehafvarne deraf, för brefbäringens utgörande, erhålla ersättning, som, beräknad dels till 4 och dels till 8 skillingar banko för milen, utdebiteras å öfrige brefbäringsskyldige hemman inom fögderiet. Blott inom Westra härad bestrides brefbäringen genom särskilde brefdragare, hvilka antagas af kronobetjeningen och aflönas efter det miltal de tillryggalägga med högst 12 skillingar banko för milen; hvarefter kostnaden fördelas på alla i brefbäringsskyldigheten deltagande hemman inom häradet.

Fjerdingsmansbestyret utgöres väl inom några socknar genom särskild antagne och aflönade personer, men allmännast bestrides befattningen ambulatoriskt genom årligt val eller i tour för hemmanen inom hvarje socken, oftast utan och stundom mot ersättning från öfrige hemman, dock så ringa, att någon längre tids fortfarande tjänstgöring derföre icke kan påräknas. Detta förhållande öfverklagas mycket af kronobetjeningen, som har föga gagn och biträde af fjerdingsmännen, der dessa ofta ombytas och således icke hinna att förvärfva insigt och vana i befattningen, eller i hvarje fall snart afgå och efterträdas af andra, som äro alldeles okunniga. Behöfligt och önskvärdt vore således, att, genom statens mellankomst eller någon för vederbö-

rande bindande föreskrift, ifrågavarande befattning kunde blifva mera stadigvarande.

Socknenämnderne inskränka ofta sin verksamhet allenast till det som rörer fattigvårdsbestyret och lemna föga uppmärksamhet åt sina öfriga åligganden; dock saknas icke heller exempel af en mer vidsträckt verksamhet till allmänt gagn.

Kronobetjeningen fullgör i allmänhet sina skyldigheter på ett sätt, som icke gifver rum för anmärkning, ehuru skiljaktighet i drift och förmåga måste förete sig hos olika personer. Att ordning och säkerhet å landsbygden kan upprätthållas med ett så inskränkt antal verkliga tjenstemän, som nu finnes till polisens handhafvande, vittnar godt för folkets fridsamhet och laglydnad, men fordringarne på ifrågavarande, vanligen illa aflönade stats-tjenare, måste dock ofta utsträckas längre än tillbörligt vore.

Städer.

Jönköping, residensstad, der befolkningen år 1850 utgjorde 5,625 personer, räknade år 1855 invånarnes antal till 6,147, deraf skattskyldige 3,871 och skattefrie 2,276, eller 522 mer än förstnämnde år, hvilken tillökning förnämligast är att tillskrifva de årligen stigande inflyttningarne, i synnerhet af arbetsklassen.

Under loppet af 1853 hemsöktes staden för andra gången af kolera-farsoten, då bland 511 i utbildad kolera insjuknade 308 afledo; och fick staden i anledning af farsoten vidkännas en utgift af icke mindre än 40,947 Riksdaler. En annan olycka öfvergick staden i Mars månad 1854, då den härjades af en vådeld, som lade i aska 16 hus vid Westra Storgatan; men genom de understöd som från statens sida lemnats hafva de brandskadade blifvit satta i tillfälle att, efter en ny och ändamålsenlig reglering af tomterne, uppföra nya byggnader, hvilket arbete fortgår. Flere stenhus och så kallade gjutna sandhus resa sig i de afbrända trädhuseus ställe. Emedlertid måste staden eller kommunen för tomtregleringen och i sammanhang dermed föreskrifven anläggning af en särskild strandgata vidkännas högst betydliga utgifter, hvilka icke annorstädes än medelst beloppets upplåning kunna bestridas.

Den konjunktur, som de sednare åren inom landet föranledt en lifligare omsättning af spanmål, hade äfven sträckt sig till Jönköping, der varan i större partier fann afnämare, — ett dittils ovanligt förhållande, hvilket hos de arbetande klasserne alstrade den föreställning, att lifsförnödenheternes

allmänna prisstegring vore en följd af spanmålshandeln, och att denna varas utskjeppning till främmande orter menligt inverkade på dessa samhällsklassers bergningsförmåga. Sedan denna vilseledande uppfattning af det allmännas och egna fördelar alltmer vunnit insteg och på flere orter inom landet uppenbarat sig i samhällsvådliga tilltag, blef äfven Jönköping en skådeplats för sådana tilldragelser. I September 1855 utbröto derstädes, bland de arbetande klasserna, hotande oroligheter, som snart öfvergingo till våld emot person och egendom, så att den kränkta samhällsfriden måste med tillitande af vapenmagt återställas; bland 68, för delaktighet i dessa oroligheter tilltalade, blefvo 48 sakfälda, af hvilka 34, som förklarar sig nöjda med Rådhus-Rättens utslag, å Malmö fästning undergå dem ådömde bestraffningar på längre eller kortare tid.

Oaktadt de uppoffringar, staden i följd af de tre sistförflutne årens här ofvan anmärkta händelser nödgats underkasta sig, fortfar den likväl att framskrida i välstånd och betydenhet; bästa mätaren deraf är näringarnes och handelns alltmer växande förkofran. Tändsticksfabrikens tillverkningsvärde hade 1855 stigit till 77,000 Riksdaler banko och snustillverkningen i fem fabriker uppgafs samma år till 218,000 R . Burskap å handel innebades år 1855 af 56 personer, af hvilka likväl 4 voro bosatte i Wernamo. Mantals- och Öretals-längderne upptogo 120 handtverksmästare och 7 näringsidkare utan burskap, jemte 103 personer, som undfått rättighet att såsom försörjningsmedel med egna händer åstadkomma handtverksarbeten.

Sjökommunikationen underhålles förnämligast genom 7 st. staden tillhörande ångfartyg, och under år 1855 utfördes derifrån dels, såsom redan är omförmåldt, 21,000 tunnor spaumål, dels ock, bland annat, 4,399 SkR tackjern, 4,233 SkR 11 LR stångjern, 427 SkR 4 LR manufakturjern och 636 SkR 8 LR gjutgods. Exporten till utrikes ort innefattade ett angifvet värde af 17,387 Riksdaler, deraf 204 kistor tändstickor för 10,050 Riksdaler och 320 SkR stångjern för 6,400 Riksdaler. Importen uppgick till ett värde af 80,453 Riksdaler, och må som de hufvudsakligaste importartiklar omnämnas 235,196 R socker och 59,292 R sirap.

Hamn- och brobyggnaden underhålles utmärkt väl och hamnavgifterne för lästetal och varor, hvilka de första åren efter arbetets fullbordan icke utgjorde mera än omkring 3,500 Riksdaler årligen, hafva under sistlidet år stigit till 7,392 Riksdaler banko. Dessa inkomster ingå i en särskild, stadens drätsel ej tillhörande kassa; och ehuru deraf blifvit använda 8,000 Riksdaler till inköp af en större till hamninloppet gränsande tomt, som kommer att

utläggas till allmän plats, utgjorde likväl hamnkassans behållning vid 1855 års slut 14,441 Riksdaler 5 skillingar 4 rst. banko.

Enligt 1855 års räkenskaper voro stadens inkomster under Drätselkommissionens förvaltning 12,052 Riksdaler 28 skillingar 11 rst. och dess utgifter 10,466 Riksdaler 36 skillingar. Fattigvårdens bokslut samma år visar att utgifterna sammanlagdt utgjort 6,771 Riksdaler 23 skillingar 8 rst., deraf 4,453 Riksdaler 12 skillingar åtgått för uppfostran af 71 värnlösa barn. Fattigvårds-inrättningens organisation är fullständigt beskrifven i femårsberättelsen för åren 1833—1837, och denna inrättning fortgår på samma sätt och med lika fördelaktiga resultat.

Uti stadens förenade lärdoms- och apologist-skola har lärjungarnes antal under intet af de ifrågavarande åren understigit 200; folkskolan för gossar bevisades år 1855 af 180, och lemnades i folk- och slöjdskolan för flickor samtidigt undervisning för 150 elever. Catechetskolan har jemväl fortgått i stadgad ordning, och för sistnämnde skola användes af fattigvårdens medel 200 Riksdaler. Omkostnaderne under år 1855 hafva utgjort för gossarnes folkskola 713 Riksdaler 13 skillingar 1 rst., samt för flickornas folk- och slöjdskola 428 Riksdaler 10 skillingar, allt banko.

Skjutsningsskyldigheten är lagd så väl på borgerlig näring som på stadens jord och innefattar ett här särdeles betungande onus, hvars fullgörande medför mycket betydliga kostnader.

Ekesjö, hvars folkmängd år 1850 utgjorde 1,809, hade år 1855 1,946, deraf 1,082 betalande och 864 skattefria; varande tillökningen 137.

De näringsfång, hvarå stadens bestånd hufvudsakligen grundas, äro handel, handverk och jordbruk. Handeln drifves nästan uteslutande med de varor, som staden och orten deromkring konsumera, men varorne måste hemtas på axel från sjöstäderna, hvarigenom de mycket fördyras. Afsättningen på aflägsnare orter är obetydlig och äger endast rum med något lin, vax och viktualievaror. Fabriker finnas, en för gröfre kläden, 2 för läder och en för vaxljus och vaxstaplar. Tillverkningen vid den förra under år 1855 utgjorde 1,726 alnar kläden i värde till 4,988 Riksdaler banko.

Angående verkningarne af de friare handels- och närings-författningarne upprepas samma omdöme, som i förra berättelsen blifvit anfördt, eller att minskad afsättning för stadens borgerskap både hemma och å marknader skulle vara en följd af dessa och deraf, att 81 personer intill sistlidne års slut nedsatt sig i staden, för att idka handverk såsom försörjningsmedel.

Vid stadens lägre *lärdomsskola* har antalet af lärjungar nedgått till 49 och *folkskolan*, hvilken, äfvensom en *söndagsskola*, förestås af pastors medhjelpare, begagnades af 92 barn. I söndagsskolan hade 72 handtverksgeäller och lärlingar erhållit kostnadsfri undervisning.

Fattigförsörjningen erfordrade en kostnad af 4,029 Riksdaler riksgälds, deraf 1,500 utdebiterade på stadens invånare. Fattigkassan äger ett doneradt kapital af 41,718 Riksdaler. Fattighuset, hvarest i medeltal voro intagne 16 personer, utgjorde tillika en slags arbetsinrättning. Utackorderade voro 30 barn och 13 äldre personer, de fleste å landet.

Stadens inkomster utgöras af nådigst förlänad tionde af stadens vretar, arrende af en qvarn och någon donationsjord, tomt- och ägopenningar, böter, tullfrihetsmedel, bodståndsafgifter jemte lösen för skogseffekter, som på stadens ägor erhållas. Drätsel-verket förvaltas af en såkallad Femmanskarumare enligt af Konungens Befallningshafvande den 28 Februari 1854 fastställt Reglemente.

Skjutsskyldigheten bestrides genom entreprenör och kostnaden härför beräknas till 1,500 Riksdaler.

Grenna. Till läge och grundläggning i föregående berättelser utförligt beskrifven, har en folkmängd af 1,082 personer, och tillökningen sedan år 1851, då den var 905, utgör således 177. Skattskrifne äro 625 och skattfrie 457. I staden finnas 8 minuthandlare, 1 nipperhandlerska och 26 handtverksmästare med 36 gesäller och andre arbetare; hvarjemte der drifvas 2 färgerier med 4 arbetare, 1 bryggeri, 1 spegelfabrik och 1 vagnfabrik med 21 arbetare; 23 personer hafva erhållit tillstånd att idka handtverk såsom försörjningsmedel.

I motsats med hvad som förut ägt rum, skall mängden af borgerskapet nu vara välmående; hvilket härleder sig från ökad rörelse och liflighet i varu-utbytet emellan stadens handlande och handverkare samt landtbefolkningen, och dertill i främsta rummet bidragit den år 1840 beramade och, sedan sista berättelsen afgafs, med alfvar fortsatta hamnbyggnaden i Wettern tuvid staden. I följd hvaraf varu-importen och exporten så hastigt ökats, att under sistlidet år sjöledes derifrån afgått 10,000 tunnor säd, 1,400 tunnor potates, 2,000 kannor sprit och 2,600 *L* smör, samt att hamnumgälderne utgjort 800 Riksdaler banko; men vid ifrågavarande hamnauläggning återstår ännu mycket att fullborda, hvilket dock svårligen kan ske utan att understöd

understöd af statsmedel erhålles, derom ansökning jemväl i underdånighet blifvit gjord.

Till staden hörer mycken och bördig jord, innefattande $7\frac{1}{4}$ mantal, som vid stadens anläggning blifvit densamme underlagde. Denna jord innehades fordom af stadens burskapsägande invånare, såsom förenad med tomterne; men har numera till större delen dem frångått.

Utom Grenna stads- och landsförsamlings gemensamma folkskola har staden en pedagogi eller vexelundervisningsskola.

Fattigkassan utgör 4,130 Riksdaler banko, utom 400 Riksdaler samma mynt, donerade till fond för en arbetsinrättning, hvilken ock numera är i verksamhet; derjemte är genom enskild välgörenhet bildad en skola för fattiga flickors undervisning i christendom och slöjd.

Stadens inkomster äro af ringa betydenhet. Dess skjutsningsskyldighet utgöres genom entreprenör.

Äfven inom Grenna stad föreföllo sistlidet års höst oordningar bland arbetsklassen lika med dem i Jönköping, och sex deltagare deri hafva blifvit dömda till bestraffning.

Slutligen och ehuru icke utgörande enskilda inrättningar för länet, må, för deras vigt och inflytande jemväl på förhållanden inom detsamma, särskildt nämnas:

Städernes Bolag till försäkring af löseegendom, hvars central-styrelse har sitt säte i Jönköping.

Sammanlagda försäkringssumman, som vid 1850 års slut var 24,237,940 Riksdaler, utgjorde vid sistlidet års utgång 27,384,790 Riksdaler banko, deraf för Jönköping 4,064,730 Riksdaler, för Ekesjö 173,400 Riksdaler och för Grenna 34,150 Riksdaler.

Smålands privatbank, som jemväl har sin central-styrelse i Jönköpings stad. Revisions-berättelsen för sista räkenskapsåret visar, att i räkningen öfver kassa-kreditiven, som varit beviljade till ett belopp af 4,637,000 Riksdaler, blifvit lyftade 8,031,431 Riksdaler 34 skillingar och åter insatte 7,199,650 Riksdaler; att diskontlånen, inberäknadt balansen från föregående år, uppgått till 2,618,947 Riksdaler 29 skillingar 1 rst., deraf vid räkenskapsårets slut återstodo 4,080,533 Riksdaler 29 skillingar 1 rst.; att på upp- och afskrifningsräkning varit insatte 2,197,280 Riksdaler och uttagits 2,024,930 Riksdaler; att inkomsten utgjort å kreditivrörelsen 42,949 Riksdaler 47 skillingar 10 rst. och å diskonträkingen 56,351 Riksdaler 6 skillingar 2 rst.,

att sammanräknade inkomsten uppgått till 149,759 Riksdaler 31 skillingar 4 rst., och att årsvinsten bestigit sig till 99,849 Riksdaler 9 skillingar 5 rst., allt banko.

Jönköpings läns Räntepensions-förening, för hvilken stadgar, genom Hushållningssällskapets försorg, blifvit uppgjorde och den 21 April 1852 af Kongl. Maj:t i nåder fastställde; hvarefter under loppet af år 1853 Blekinge och norra Elfsborgs län uti föreningen inträdt. Vid 1855 års slut var delägarnes antal 460 och den såkallade besparingsfonden utgjorde 20,965 Riksdaler 71 öre Riksmynt samt reservfonden 2,055 Riksdaler 14 öre samma mynt.

Hypotheks-föreningen emellan jordägare i Småland med flere provinser. Vid räkenskapsårets slut den 5 September 1855 var delägarnes antal 1,863, hvilka erhållit delaktighet för ett jordvärde af 21,189,876 Riksdaler 42 skillingar 9 rst. och belåningsrätt med 10,005,466 Riksdaler 32 skillingar. Antalet af jordägare inom Jönköpings län, som i Hypotheks-föreningen upptagit amorteringslån, var 496 och sammanräknade primitiva lånebeloppet 2,144,750 Riksdaler. Delägarnes amorteringsfond utgjorde 383,304 Riksdaler 17 skillingar 4 rst. och föreningens reservfond 142,637 Riksdaler 41 skillingar 2 rst., allt banko.

Jönköping den 13 Oktober 1856.

ARVID FAXE.

C. O. Bronström.

Carl Landegren.

Ekonomisk och Statistisk TABELL för Landet inom Jönköpings Län för åren 1851, 1852, 1853, 1854 och 1855.

Table with columns for Hemmantal, Utsäde af, Medelafkastning, Underhållna Kreatur, and Statts Bidrag. Includes sub-sections for Hemmantal, Utsäde af, Medelafkastning, Underhållna Kreatur, and Statts Bidrag.

Jönköping, å Lands-Kortet, den 13 Oktober 1856.

Carl Landegren.

